

Γιατί ο Θεός “Έγινε” Άνθρωπος;

/ Γνώμες

Τὸ χριστιανικὸ μήνυμα ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μήνυμα σωτηρίας καὶ γι’ αὐτὸ ὁ Κύριός μας ἀρχικὰ χαρακτηρίστηκε ὡς ὁ Σωτήρας, ὁ Ὅποιος λύτρωσε τὸν λαό Του ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς. Τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς τῆς Σαρκώσεως ἐρμηνευόταν συνήθως ἀπὸ τὴν πρώτη χριστιανικὴ θεολογία μέσα στὴν προοπτικὴ τῆς Λυτρώσεως. Ἐσφαλμένες ἀντιλήψεις γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὶς ὁποῖες ἡ πρώτη Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ παλέψει, ἀποδοκιμάστηκαν καὶ ἀπορρίφθηκαν ἀκριβῶς ὅταν αὐτὲς ἔτειναν νὰ ὑποσκάψουν τὴν πραγματικότητά τῆς Λυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Θεωρήθηκε γενικὰ ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς Σωτηρίας ἦταν ὅτι ἡ προσωπικὴ ἔνωση μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀποκαταστάθηκε, καὶ ἄρα ὁ Λυτρωμένος ἔπρεπε νὰ ἀνήκει ὁ ἴδιος καὶ στὶς δυὸ πλευρές, δηλαδὴ νὰ εἶναι συγχρόνως θεῖος καὶ ἀνθρώπινος, γιὰτὶ διαφορετικὰ ἡ σπασμένη κοινωνία μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου δὲ θὰ εἶχε ἀποκατασταθεῖ. Αὐτὴ ἦταν ἡ κύρια γραμμὴ σκέψεως τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στὸν ἀγῶνα τοῦ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ στὴν πολεμικὴ τοῦ κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρισμοῦ, καὶ ἄλλων

συγγραφέων τοῦ Δ' καὶ Ε' αἰώνα. «Ἐκεῖνο σώζεται πού ἐνώνεται με τὸ Θεό», λέγει ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός¹.

Ἡ λυτρωτικὴ ἄποψη καὶ ἐπίδραση τῆς Σαρκώσεως τονίστηκαν με ἔμφαση ἀπὸ τοὺς Πατέρες. Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Σαρκώσεως ὀρίστηκαν με ἀκρίβεια ὡς ἡ Λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἡ ἀποκατάστασή του στὴν ἀρχέγονη κατάσταση πού καταστράφηκε ἀπὸ τὴν πτώση καὶ τὴν ἁμαρτία. Ἡ ἁμαρτία τοῦ κόσμου καταργήθηκε καὶ ἀπαλείφθηκε ἀπὸ τὸν Ἐνανθρωπήσαντα, καὶ Αὐτὸς μόνον, πού ἦταν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, μποροῦσε νὰ τὸ κάνει αὐτό. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, δὲ θὰ ἦταν σωστὸ νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι οἱ Πατέρες θεωροῦσαν αὐτὸ τὸ λυτρωτικὸ σκοπὸ ὡς τὴν μόνη αἰτία γιὰ τὴν Ἐνανθρώπηση, ἔτσι ὥστε ἡ Ἐνανθρώπηση νὰ μὴν εἶχε συμβεῖ καθόλου, ἂν δὲν εἶχε ἁμαρτήσῃ ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ ἐρώτηση μ' αὐτὴ τὴ μορφή ποτὲ δὲν τέθηκε ἀπὸ τοὺς Πατέρες. Τὸ θέμα γιὰ τὸ ὕψιστο κίνητρο τῆς Ἐνανθρωπήσεως ποτὲ δὲν συζητήθηκε ἐπίσημα (formally) κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Πατέρων. Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως ἀνάμεσα στὸ μυστήριον τῆς Ἐνανθρωπήσεως καὶ τὸν ἀρχικὸ σκοπὸ τῆς Δημιουργίας δὲν τὸ ἔθιξαν οἱ Πατέρες· δὲν ἐπεξεργάστηκαν ποτὲ αὐτὸ τὸ θέμα συστηματικά. «Ἰσως θὰ ἦταν σωστὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ σκέψη μιᾶς Ἐνανθρωπήσεως ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὴν Πτῶση συμφωνεῖ με τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας. Μερικὲς φράσεις τῶν Πατέρων φαίνεται νὰ δείχνουν πὼς ἡ σκέψη διατυπώθηκε με σαφήνεια ἐδῶ κι' ἐκεῖ, καὶ ἴσως ἀκόμα νὰ συζητήθηκε»².

Αὐτὲς οἱ «φράσεις τῶν Πατέρων» δὲν συγκεντρώθηκαν καὶ δὲν ἐρευνήθηκαν. Πράγματι, στοὺς ἴδιους Πατέρες μπορεῖ νὰ παραπέμψῃ κανεὶς γιὰ τὴν ὑποστήριξη ἀντιθέτων ἀπόψεων. Δὲν ἀρκεῖ νὰ συγκεντρώσουμε χωρία, παίρνοντάς τα ἔξω ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα καὶ ξεχνώντας τὸν σκοπὸ, πού εἶναι συχνὰ πολεμικός, γιὰ τὸν ὁποῖο γράφτηκαν ἐπὶ μέρους ἔργα. Πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς «φράσεις τῶν Πατέρων» ἦταν μόνο «περιστασιακὲς» διατυπώσεις («occasional» statements), καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται μόνο με μεγάλη προσοχὴ καὶ σύνεση. Ἡ σωστὴ σημασία τους μπορεῖ νὰ ἐξακριβωθεῖ μόνο ὅταν διαβαστοῦν μέσα στὰ συμφραζόμενα, δηλαδὴ μέσα στὴν προοπτικὴ τῆς σκέψεως κάθε ἐπὶ μέρους συγγραφέα....

Κατὰ τὴν μακροχρόνια αὐτὴ συζήτηση μιὰ σταθερὴ ἀναφορὰ γινόταν στὴ μαρτυρία τῶν Πατέρων. Κατὰ ἀρκετὰ περίεργο τρόπο, τὸ πιὸ σπουδαῖο χωρίο/ἀναφορὰ παραγνωριζόταν σ' αὐτὴ τὴν ἀνθολογία τῶν περικοπῶν. Ἀφοῦ τὸ θέμα τοῦ κινήτρου τῆς Ἐνανθρωπήσεως ποτὲ δὲν τέθηκε ρητὰ (formally) στὴν ἐποχὴ τῶν Πατέρων, τὰ περισσότερα κείμενα πού χρησιμοποιήθηκαν στὶς μεταγενέστερες συζητήσεις δὲν μπόρεσαν νὰ δώσουν καμιὰ ἀκριβὴ καθοδήγηση³.

Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς (580-662) φαίνεται πὼς εἶναι ὁ μόνος Πατέρας

πὸ ἐνδιαφέρθηκε ἄμεσα γιὰ τὸ πρόβλημα, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως οἱ μεταγενέστεροι θεολόγοι τῆς Δύσεως. Εἶπε ὀλοκάθαρα ὅτι ἡ Ἐνανθρώπησις θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρεῖται ὡς ἓνας ἀπόλυτος καὶ πρωταρχικὸς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Δημιουργίαν. Ἡ φύσις τῆς Ἐνανθρωπήσεως, αὐτῆς τῆς ἐνώσεως τοῦ θεϊκοῦ μεγαλείου μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, εἶναι πραγματικὰ ἓνα ἀκατανόητο μυστήριον, ἀλλὰ μποροῦμε τουλάχιστον νὰ συλλάβουμε τὸν «λόγον» καὶ τὸν «σκοπὸν» αὐτοῦ τοῦ ὑπέρτατου μυστηρίου. Κι' αὐτὸς ὁ πρωταρχικὸς λόγος, ἡ ὁ ἔσχατος σκοπὸς ἦταν, κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, ἀκριβῶς ἡ ἴδια ἡ Ἐνανθρώπησις καὶ ὕστερα ἡ δική μας ἐνσωμάτωση μέσα στὸ Σῶμα τοῦ Σαρκωθέντος.

Οἱ λόγοι τοῦ Ἁγίου Μαξίμου εἶναι σαφεῖς καὶ ξεκάθαροι. Ἡ 60ῃ «ἐρώτησις πρὸς Θαλάσσιον» εἶναι ἓνας ὑπομνηματισμὸς στὸ χωρίον Α' Πέτρου α' 19-20: «(Ὁ Χριστὸς ἦταν) ὡς ἄμνος ἄμωμος καὶ ἄσπιλος, προεγνωσμένος πρὸ καταβολῆς κόσμου». Ὁ Ἅγιος Μάξιμος πρῶτα συνοψίζει σύντομα τὴν ἀληθὴ διδασκαλίαν γιὰ τὸ Πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὕστερα συνεχίζει: «Αὐτὸ εἶναι τὸ εὐλογημένο τέλος, γιὰ χάριν τοῦ ὁποίου τὰ πάντα δημιουργήθηκαν. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς πὸν τέθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Δημιουργίας καὶ πὸν τὸν ὀνομάζουμε προμελετημένη πλήρωση [προεπινοούμενον τέλος]. Ὁληὴ ἡ δημιουργία ὑπάρχει γιὰ χάριν αὐτῆς τῆς πληρώσεως, ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ πλήρωση δὲν ὑπάρχει ἐξαιτίας κανενὸς ἀπὸ ὅσα δημιουργήθηκαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶχε κατὰ νοῦν αὐτὸ τὸ τέλος, δημιούργησε τὶς φύσεις τῶν πραγμάτων. Αὐτὸ εἶναι πράγματι ἡ πλήρωση τῆς θείας Πρόνοιαν καὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ. Διὰ μέσου αὐτῆς ὑπάρχει μιὰ ἀνακεφαλαίωσις στὸ Θεὸ ὅσων δημιουργήθηκαν ἀπὸ Αὐτόν. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστήριον πὸν περιλαμβάνει ὅλους τοὺς αἰῶνες, τὸ φοβερὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ, πὸν εἶναι περισσότερο ἀπὸ ἅπειρον καὶ ὑπάρχει ἀπείρως πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνες. Ὁ Ἄγγελος (Messenger), πὸν στὴν οὐσίαν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐγένετο ἄνθρωπος ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς πληρώσεως. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ἦταν Αὐτὸς ὁ ἴδιος πὸν ἀποκατέστησε τὰ ὀλοκάθαρα ἐνδότερα βάθη τῆς καλωσύνης πὸν δόθηκαν ἀπὸ τὸν Πατέρα· καὶ φανέρωσε ἐν ἑαυτῷ τὴν πλήρωση, μὲ τὴν ὁποία ὁ κόσμος ἐπέτυχεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀληθινῆς υπάρξεως. Γιατὶ ἐξαιτίας τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τοῦ μυστηρίου τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸν Χριστό, ὅλος ὁ χρόνος καὶ ὅλα ὅσα εἶναι ἐν χρόνῳ βρῆκαν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς υπάρξεώς τους ἐν Χριστῷ. Γιατὶ πρὶν ἀπὸ τὸν χρόνον τέθηκε μυστικὰ ὡς σκοπὸς μιὰ ἔνωση τῶν αἰώνων, τοῦ ὀρισμένου καὶ τοῦ Ἀπροσδιόριστου, τοῦ μετρητοῦ καὶ τοῦ Ἀμέτρητου, τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ Ἀπείρου, τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ Δημιουργοῦ, τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἀκινήσεως—μιὰ ἔνωση πὸν φανερώθηκε ἐν Χριστῷ κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς» (M., P.G., XC/90, 621, A-B). Πρέπει κανεὶς νὰ διακρίνει μὲ πολλὴ προσοχὴ ἀνάμεσα στὴν αἰώνια ὑπαρξὴ τοῦ Λόγου, στοὺς κόλπους τῆς Ἁγίας Τριάδας, καὶ στὴν «οἰκονομία» τῆς Σαρκώσεώς Του. Ἡ

«πρόγνωση»σχετίζεται ακριβῶς με τὴ Σάρκωση: «Ἐπομένως ὁ Χριστὸς προγνωρίστηκε, ὅχι ὅπως ἦταν κατὰ τὴν φύση Του, ἀλλὰ ὅπως ἐμφανίστηκε ἀργότερα σαρκωμένος γιὰ χάρι μας σύμφωνα με τὴν τελικὴ οἰκονομία»(M., P.G., XC/90, 624D).

Ὁ «ἀπόλυτος προορισμὸς»τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρεται πολὺ καθαρά⁴. Αὐτὴ ἡ πεποίθηση συμφωνοῦσε ἀπόλυτα με τὸ γενικὸ πνεῦμα τοῦ θεολογικοῦ συστήματος τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, ὁ ὁποῖος ἐπανέρχεται στὸ πρόβλημα σὲ πολλὲς περιπτώσεις, καὶ στὶς ἀπαντήσεις του πρὸς Θαλάσσιον καὶ στὰ «Ἀμφιβαλλόμενά»του. Γιὰ παράδειγμα στὸ Ἐφес. α' 9 ὁ Ἅγιος Μάξιμος λέγει: «(Ἀπὸ αὐτὴ τὴν Σάρκωση καὶ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας) αὐτὸς μᾶς ἔδειξε γιὰ ποιό σκοπὸ δημιουργηθήκαμε καὶ ὅτι τὸ μέγιστο ἀγαθὸ γιὰ μᾶς θὰ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεὸ πρὸ τῶν αἰώνων»(M., P.G., XC/90, 1097C). Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν σύστασή του ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται μέσα του «τὸ μεγάλο μυστήριον τοῦ σκοποῦ τοῦ Θεοῦ», τὴν τελικὴ ὁλοκλήρωση τῶν πάντων «ἐν τῷ Θεῷ».

Ἡ ὅλη ἱστορία τῆς Θείας Προνοίας γιὰ τὸν Ἅγιο Μάξιμο διαιρεῖται σὲ δύο μεγάλες περιόδους: ἡ πρώτη κορυφώνεται στὴν Σάρκωση τοῦ Λόγου καὶ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς συγκαταβάσεως τοῦ Θεοῦ («μέσα ἀπὸ τὴν Σάρκωση»). ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀναβάσεως τοῦ ἀνθρώπου στὴν δόξα τῆς θεώσεως, μιὰ ἐπέκταση, τρόπον τινά, τῆς Σαρκώσεως σ' ὁλόκληρη τὴν δημιουργία. «Γι' αὐτὸ μποροῦμε νὰ διαιρέσουμε τὸ χρόνο σὲ δύο τμήματα σύμφωνα με τὸ σχέδιό του, καὶ μποροῦμε νὰ διακρίνουμε καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ τὶς ἐποχὲς ποὺ ἀνήκουν στὸ μυστήριον τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς ἐποχὲς ποὺ ἀφοροῦν τὴν θέωση τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς χάριτος... καὶ γιὰ νὰ τὸ ποῦμε με συντομία: καὶ ἐκεῖνες τὶς ἐποχὲς ποὺ ἀφοροῦν τὴν κάθοδο τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκεῖνες ποὺ σημειώνουν τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνόδου τῶν ἀνθρώπων στὸν Θεόν... Ἡ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἀκόμα καλύτερα, ἡ ἀρχή, τὸ μέσο καὶ τὸ τέλος ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἐκείνων ποὺ ἔχουν περάσει, ἐκείνων ποὺ ἀνήκουν στὸ παρόν, καὶ ἐκείνων ποὺ πρόκειται ἀκόμα νὰ ἔλθουν, εἶναι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς»(M., P.G., XC/90, 320, B-C).

Ἡ τελικὴ ὁλοκλήρωση συνδέεται κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Ἁγίου Μαξίμου μὲ τὴν πρωταρχικὴ δημιουργικὴ θέληση καὶ τὸν πρωταρχικὸ δημιουργικὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπομένως ἡ ὅλη ἀντίληψί του εἶναι αὐστηρὰ «θεοκεντρικὴ», καὶ συγχρόνως «Χριστοκεντρικὴ». Ὅμως, αὐτὸ δὲν ἐπισκοτίζει καθόλου τὴ θλιβερὴ πραγματικότητα τῆς ἁμαρτίας, τῆς τέλειας ἀθλιότητος τῆς ἁμαρτωλῆς ὑπάρξεως. Ἡ μεγάλη ἔμφαση δίνεται πάντοτε ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μάξιμο στὴν μεταστροφὴ καὶ τὴν κάθαρση τῆς ἀνθρώπινης θελήσεως, στὸν ἀγώνα κατὰ τῶν παθῶν καὶ τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ βλέπει τὴν τραγωδίαν τῆς πτώσεως καὶ τὴν ἀποστασίαν τῶν δημιουργημάτων μέσα στὴν εὐρύτερη προοπτικὴ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τῆς Δημιουργίας⁵.

Ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ βαρύτητα τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἁγίου Μαξίμου; Ἦταν αὐτὴ τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ «προσωπικὴ του γνώμη», καὶ ποιό εἶναι τὸ κύρος τέτοιων «γνωμῶν»; Εἶναι τελείως σαφὲς ὅτι στὸ θέμα τοῦ πρώτου καὶ ὑψιστοῦ «κινήτρου» τῆς Σαρκώσεως καμιά ἄλλη ἀπάντηση δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ παρὰ μόνον μιὰ «ὑποθετικὴ» (ἢ «ἀρμόζουσα» [convenient]) ἀπάντηση. Πολλές, ὅμως, δογματικὲς προτάσεις εἶναι ἀκριβῶς τέτοιες ὑποθετικὲς προτάσεις ἢ «θεολογούμενα»⁶. Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ «ὑπόθεση» μιᾶς Σαρκώσεως ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὴν πτῶση τοῦλάχιστον εἶναι θεμιτὴ μέσα στὸ σύστημα τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας καὶ ταιριάζει πολὺ καλὰ μέσα στὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων.

Μιὰ ικανοποιητικὴ ἀπάντηση στὸ θέμα τοῦ «κινήτρου» τῆς Σαρκώσεως μπορεῖ νὰ δοθεῖ μόνον μέσα στὸ πνευματικὸ κλίμα τοῦ γενικοῦ δόγματος περὶ τῆς Δημιουργίας.

Σημειώσεις

1. Ἐπιστολὴ 101, Πρὸς Κληδόνιον (M., P.G., 37, στλ. 118).
2. Ἐπίσκοπος B.F. Westcott, «The Gospel of Greation» εἰς The Epistles of St. John, The Greek Text with notes and essays, Τρίτη ἔκδοσις (Macmillan, 1892), σελ. 288.
Ἀπὸ τό βιβλίον: Γεωργίου Φλωρόφσκυ, Δημιουργία καὶ Ἀπολύτρωση, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ